

AR VIEDUMU MEDIJ PRATĪBĀ

Padomi bibliotekāriem darbā ar senioriem

SATURS

IEVADS	2
MEDIJPRATĪBA, BIBLIOTĒKA UN SENIORS	4
PRAKTISKI PADOMI SENIORU MEDIJPRATĪBAS VEICINĀŠANAI	6
SENIORU KOPIENAS ATZIŅAS PAR INFORMĀCIJAS PRASMĒM	11
AR VIEDUMU MEDIJPRATĪBĀ	16
NODERĪGI RESURSI SENIORIEM UN BIBLIOTEKĀRIEM	19

Literārā redaktore: Jolanta Treile

Dizains/makets: Jānis Vēvers

Par izdevumu atbild LNB Bibliotēku attīstības centrs.

Materiāls tapis ar Kultūras ministrijas atbalstu.

ISBN 978-9934-610-33-2

IEVADS

“Ar viedumu medijpratībā” ir Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bibliotēku attīstības centra 2022. gada vasarā īstenots pilotprojekts. Tas ietvēra tikšanās ar senioru kopienām Latvijas reģionu bibliotēkās, kurās piedalījās bibliotekāri un vietējo mediju pārstāvji. Diskusijas ar senioriem par viņiem svarīgiem medijpratības jautājumiem – viltus ziņām, krāpniecības mēģinājumiem, augošo digitālo plaisu – parādīja, ka par šiem tematiem jārunā vairāk un plašāk. Savukārt bibliotekāru iesaiste projektā ļāva atrast tos bibliotēku un senioru kopienas saskares punktus, kuros nākotnē nepieciešams ieguldīt lielāku darbu gados vecāko ļaužu medijpratības stiprināšanā. Tikšanās kopskaitā apmeklēja 74 dalībnieki, un tās kalpoja gan par iedvesmas avotu, gan praktisku pamatu šī izdevuma tapšanai.

Tāpat kā pilotprojekta arī izdevuma “Ar viedumu medijpratībā” mērķauditorija ir bibliotekāri un seniori, bet mērķis – informēt ne tikai viņus, bet ikvienu interesentu par medijpratības nozīmi senioru ikdienā, kā arī akcentēt bibliotēku lomu šīs prasmes veicināšanā, sniedzot praktiskus ieteikumus darbam. Izdevums dod ieskatu medijpratības pamatjautājumos, informē par jau paveikto Latvijas senioru medijpratības veicināšanā, kā arī piedāvā idejas nodarbībām un noderīgu interneta resursu sarakstu.

No sirds pateicamies līdzautorēm Endijai Pirantei un Ilonai Bērziņai par vērtīgo pienesumu šī izdevuma tapšanā. Liels paldies pilotprojekta īstenošanā sakāms arī iesaistītajām partnerēm: Tukuma bibliotēkai, Madonas novada bibliotēkai un Dobeles novada Centrālajai bibliotēkai. Ciemošanās šajās bibliotēkās palīdzēja pilnveidot projekta formātu, kā arī noskaidrot auditorijai svarīgus jautājumus, kurus apskatīt izdevumā. Ir ielikts vērtīgs pamats, kas noderēs arī turpmāk, tiekoties ar senioriem citu reģionu bibliotēkās.

Ikvienam izdevuma lasītājam novēlu atrast tajā sev nozīmīgas atziņas, kuras kā nelielu, noderīgu drošības spilvenu ņemt līdzi ikdienā. Lai rūpēs par līdzcilvēku drošību, veselību un labbūtību kopīgi vairojam un stiprinām sabiedrības noturību pret dezinformāciju, krāpniecību un viltus ziņām!

Emīls Rotgalvis, LNB medijpratības nozares eksperts

Latvijas Nacionālā bibliotēka (LNB) ar tās īstenotajām daudzveidīgajām norisēm un atbalsta pasākumiem ir kļuvusi par stabilu partneri Latvijas sabiedrības medijpratības veicināšanā. To apliecina arī ciešā sadarbība ar Kultūras ministriju, kas 2022. gada 17. janvārī uzsāka informatīvu kampaņu "Viltus ziņas ir lipīgas", par mērķi izvirzot senioru mediju satura lietošanas prasmju uzlabošanu, kā arī dezinformācijas atpazīšanas iemaņu stiprināšanu. Plānojot medijpratības veicināšanas norises, LNB īpašu uzmanību pievērta senioru kritiskās domāšanas prasmju uzlabošanai, apzinoties, ka dezinformācijas riskiem šodien visvairāk pakļauti vecāka gadagājuma ļaudis un cilvēki brieduma gados. Ne mazāk uzmanības veltīts arī bibliotekāriem kā medijpratības mentoriem un bibliotēkas apmeklētāju uzticamiem pavadoņiem informācijas lietošanā, jo medijpratību un kritiskās domāšanas prasmes ir būtiski attīstīt jebkurā vecumā un jebkurā nozarē, apzinoties, ka informēti un kritiski domājoši iedzīvotāji ir stipras un demokrātiskas sabiedrības pamats.

Medijpratība ir viena no bibliotēku un citu izglītības, zinātnes un kultūras institūciju darba prioritātēm, kuras veicināšanai pastāvīgi tiek izstrādāti mācību materiāli, organizēti semināri un citi izglītojoši pasākumi. Īpaši vēlos uzsvērt oriģinālpublikāciju un rakstu pieejamību Latvijas Bibliotēku portāla speciāli veidotajā sadaļā "Medijpratība". Izglītojošs darbs šīs pratības veicināšanā arī turpmāk būs viens no LNB Bibliotēku attīstības centra darbības virzieniem, sniedzot mērķtiecīgu atbalstu bibliotēkām, lai tās nostiprinātos par nozīmīgiem un mūsdienīgiem medijpratības centriem. Aicinu bibliotekārus iepazīties ar šo izdevumu. Lai tas kļūst par neatsveramu rokasgrāmatu senioru auditorijas izglītošanā!

Evija Vjaterē, LNB Bibliotēku attīstības centra vadītāja

MEDIJPRATĪBA, BIBLIOTĒKA UN SENIORS

Emīls Rotgalvis, LNB medijpratības nozares eksperts

Uzsākot sarunu par medijpratību ar bibliotekāriem, senioriem vai jebkuru citu interesentu, svarīgi noskaidrot – kas ir medijpratība?

“Latvijas mediju politikas pamatnostādņēs” medijpratība definēta kā

zināšanu un prasmju kopums, kas nepieciešams darbam ar informācijas avotiem – informācijas atrašanai un analīzei, informācijas sniedzēju funkciju izpratnei, informācijas satura kritiskam izvērtējumam, objektīvas informācijas atšķiršanai no tendenciozas, dažādos avotos pieejamo ziņu salīdzinājumam, lai veidotu savu pamatotu viedokli. Mediju pratība ietver arī prasmi praktiski lietot medijus.¹

Savukārt UNESCO oficiālajā definīcijā šī prasme skatīta kā vienota mediju un informācijpratība un skaidrota kā

zināšanu, prasmju, attieksmju, kompetenču un prakšu kopums, kas ļauj efektīvi iegūt, analizēt, kritiski izvērtēt, interpretēt, izmantot, radīt un izplatīt informāciju un mediju saturu ar jau esošiem līdzekļiem radošā, likumiskā un ētiskā veidā.²

Medijpratība pieder pie tā sauktajām 21. gadsimta prasmēm.

Kas šo prasmi padara nozīmīgu, un kāpēc svarīgi to pilnveidot? Visuzskatāmāk tas redzams abu projekta “Ar viedumu medijpratībā” mērķauditoriju – bibliotekāru un senioru – kontekstā. Jāpiebilst gan, ka dažādi avoti atšķirīgi definē vecumu, no kura persona pieskaitāma senioru grupai. Šajā izdevumā par senioriem tiek sauktas personas, kas sasniegušas vismaz 60 gadu vecumu.

MEDIJPRATĪBA BIBLIOTEKĀRAM:

- palīdz atrast un atlasīt noderīgu un kvalitatīvu informāciju gan individuālam darbam, gan darbam ar lasītājiem;
- vajadzīga, lai atpazītu tendenciozus vai nekvalitatīvus informācijas resursus – periodikas izdevumus, grāmatas, interneta portālus;
- noder, atbildīgi izvēloties izdevumus krājuma papildināšanai;
- ļauj uzrunāt dažādas lasītāju auditorijas, rīkot izglītojošus pasākumus un citas norises savā kopienā.

1 MK rīkojums Nr. 667 “Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņēm 2016.–2020. gadam”. Skatīts: <https://likumi.lv/ta/id/286455-par-latvijas-mediju-politikas-pamatnostadnem-2016-2020-gadam>

2 UNESCO: Media and information literacy: <https://iite.unesco.org/mil/> [Skatīts 27.12.2022]

MEDIJPRATĪBA SENIORAM:

- palīdz izvēlēties kvalitatīvus un uzticamus medijus;
- ļauj atpazīt krāpnieciskus ziņojumus un neuzķerties uz tiem;
- iedrošina pašam būt noteicējam par ikdienā patērēto informāciju un veidot savu viedokli, balstoties faktos;
- noder, lai pieņemtu pārdomātus lēmumus, piedaloties vēlēšanās;
- kalpo kā palīgs veselības uzlabošanas jautājumos (veicina arī veselības pratību).

leskatu senioru medijpratības paradumos var gūt arī no pētījumiem. Nesenākais no tiem – Kultūras ministrijas pasūtītais un Latvijas Faktu 2020. gada oktobrī veiktais pētījums – rāda, ka 87% Latvijas iedzīvotāju vecumā no 65 līdz 74 gadiem mediju saturu izvēlas lietot galvenokārt tradicionāli – izmantojot televīziju, radio, presi. Kā pētījums atklāj – tikai 17% senioru minētajā vecumā atbildējuši, ka viņiem ir viegli atpazīt un atšķirt medijos uzticamu informāciju no manipulatīvas, kamēr 25% respondentu atzīst, ka viņiem pietrūkst zināšanu par to. Tāpat pētījums parāda – katrs piektais no aptaujātajiem senioriem informācijas iegūšanai izmanto tikai vienu avotu.³

legūtie dati liek apzināties bibliotēku būtisko lomu sabiedrības medijpratības uzlabošanā. Seniori ir viena no galvenajām bibliotēku apmeklētāju grupām, tāpēc tieši bibliotēkām ir liela priekšrocība darbā ar šo auditoriju. Ņemot vērā bibliotēku darbinieku specialitāti, tai skaitā izglītību informācijas pārvaldības jomā, spēju strādāt ar lielu informācijas daudzumu, kā arī prasmi orientēties dažādās informatīvajās telpās, bibliotekāriem ir jo īpaši liels potenciāls kļūt par prasmīgām kontaktpersonām senioru medijpratības pilnveidošanai. Turklāt bibliotēkas ir aprīkotas ar datoriem un internetu, tajās ir pieejama jaunākā periodika un visdažādāko nozaru literatūra, kas ir priekšnoteikums, lai ikviens kopienas pārstāvis – īpaši vecākā gadagājuma – varētu būt labi informēts par notikumiem reģionā, valstī un pasaulē, kā arī spētu ar šo informāciju strādāt un veidot savu viedokli. Bibliotēkas ir ne tikai informācijas, bet arī kultūras un izglītības centri. Arī paši bibliotekāri regulāri izglītojas profesionāli, tostarp pilnveido savu kompetenci medijpratībā un informācijpratībā.

3 "Latvijas iedzīvotāju medijpratība". Kvantitatīvais pētījums. <https://www.km.gov.lv/lv/media/11921/download?attachment>. [Skatīts 27.12.2022]

PRAKTISKI PADOMI SENIORU MEDIJPRATĪBAS VEICINĀŠANAI

Endija Pirante, maģistra darba "Rīgas plānošanas reģiona senioru medijpratība kibernoziēdznieku komunikācijas izvērtēšanā" autore

Izaicinājums – auditorijas segmentācija

Viens no izseniem mītiem par cilvēku attīstību vēsta, ka novecojot cilvēki kļūst tikpat kā vienādi. Tomēr tā nav – novecojot mēs topam nevis līdzīgāki, bet gan atšķirīgāki. Gadu skaitam pieaugot, vecākās paaudzes iedzīvotāju kopums, kuru iespaido katra seniora atšķirīgā fiziskā veselība, psiholoģiskā veiktspēja un dzīves apstākļi, kļūst arvien daudzveidīgāks.⁴ Tas nozīmē, ka senioru auditorija ir stipri segmentēta un, plānojot šīs auditorijas efektīvu uzrunāšanu (senioriem paredzētus pasākumus, kampaņas u. tml.), nepieciešams rūpīgi iedziļināties un ņemt vērā šo dažādību.

Intervijas, kuras iegūtas pētnieciskā darba "Rīgas plānošanas reģiona senioru medijpratība kibernoziēdznieku komunikācijas izvērtēšanā" ietvaros, aptaujājot respondentus vecumā no 64 līdz 85 gadiem, ļauj secināt, ka seniori pēc to aktivitātes veido vairākas grupas:

- joprojām strādājoši, sociāli aktīvi, enerģiski seniori, kuru intereses sniedzas ārpus darba pienākumiem un kuri labprāt apgūst visu jauno, t. sk. jaunās tehnoloģijas;
- strādājoši, sociāli aktīvi seniori, kuri izturas skeptiski pret jaunu prasmju apguvi;
- nestrādājoši, taču joprojām sociāli aktīvi seniori, kas ir ieinteresēti jaunas informācijas, tehnoloģiju u. tml. izzināšanā un apgūvē;
- nestrādājoši un sociāli neaktīvi, noslēgti, introverti seniori, kuri labprātāk laiku pavada vienatnē vai ģimenes lokā un priekšroku dod būšanai mājās.⁵

Tādējādi seniorus var iedalīt aktīvajos jeb sociāli aktīvajos un pasīvajos jeb sociāli neaktīvajos. Aktīvos seniorus, kuri strādā, labprāt socializējas un apmeklē kultūras pasākumus, bibliotēku, pulciņus, seminārus, nenoliedzami, ir vieglāk uzrunāt un līdz ar to vieglāk uzlabot arī viņu medijpratību. Šos seniorus iespējams efektīvāk sasniegt ar reklāmas kampaņu un digitālo mediju starpniecību. Daudz lielāks izaicinājums ir

4 Whitbourne, S. (2011). *Adult development and aging: biopsychosocial perspectives*, p. 5.

5 Pirante, E. (2022). *Rīgas plānošanas reģiona senioru medijpratība kibernoziēdznieku komunikācijas izvērtēšanā* (Maģistra darbs). Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas studiju nodaļa.

uzrunāt pasīvos seniorus, kuri nelabprāt socializējas, pavada laiku mājās, veselības problēmu dēļ nav spējīgi pamest dzīvesvietu, ir introverti un neizrāda entuziasmu pilnveidot savas zināšanas un prasmes. Šādos gadījumos, domājot, kā sasniegt šos seniorus, lai veicinātu viņu medijpratību, svarīga ir starpnozaru sadarbība un vairāku partneru iesaistīšana. Tas panākams, uzrunājot senioru līdzcilvēkus, sadarbojoties ar izglītības un veselības aprūpes iestādēm, bankām, pastu un citām institūcijām, ar kurām seniori nonāk saskarsmē. Būtisku lomu komunikācijā ar pasīvajiem senioriem ieņem sociālie dienesti, kuru pārstāvji nereti ir vienīgā saikne ar tiem.

Medijpratības veicināšana, nenoliedzami, ir izaicinājums darbā ar jebkuru paaudzi. Vide, kurā uzturamies, sabiedrībā pieņemtās normas un noteikumi, audzināšana, dzīves pieredze, sociālais stāvoklis un citi būtiski faktori ietekmē indivīdu un to, kā viņš uztver apkārt notiekošo. Plānojot medijpratību uzlabojošus pasākumus vecāka gadagājuma cilvēkiem, jādomā, kā piekļūt gan aktīvajiem, gan pasīvajiem. Skaidrs ir viens – ar vienu pieeju visus uzrunāt nebūs iespējams. Nepieciešams komplekss dažādu pieeju kopums, ar kura palīdzību sasniegt pēc iespējas lielāku šīs segmentētās auditorijas daļu. Pamats veiksmīgai komunikācijai ar senioriem ir padziļināta auditorijas izpēte, kā arī dažādu metožu testēšana, lai saprastu, kuras no tām strādā vislabāk un efektīvāk.

Kāpēc rūpēties par senioru medijpratību?

Vecāka gadagājuma cilvēki nereti mēdz saskarties ar grūtībām, kas izraisa viņu apzinātu vai neapzinātu norobežošanos no pārējās sabiedrības. Tas nereti sekmē stereotipa priekšstata veidošanos, ka, palielinoties vecumam, cilvēks neglābjami zaudē savu sociālo lomu. Šādu nepamatotu pieņēmumu ietekmē var mazināties seniora motivācija būt sociāli aktīvam, sašaurinās intereses, pazūd vēlme sevi pilnveidot un uzlabot zināšanas, līdz ar to viņš pats sevi izolē no sabiedrības.

Psiholoģijas zinātņu doktore Skaidrīte Liepiņa, kas savā pētniecības darbā īpašu uzmanību pievēršusi gerontoloģijas sociāli psiholoģiskajiem aspektiem, uzsver, ka sabiedrībā pastāvīgi norit izmaiņas un šī iemesla dēļ jā rūpējas par to, lai arī senioru auditorija un tās uzskati ietu kopsolī ar šīm izmaiņām.⁶ Tā var uzlabot ne tikai atsevišķa indivīda, bet arī sabiedrības dzīves kvalitāti kopumā.

Mūsdienu tehnoloģiju laikmetā, kad informatīvā telpa ik dienu tiek piesātināta ar lielu informācijas daudzumu, jādomā, lai šī informācija būtu ne vien pieejama, bet arī ikvienam sabiedrības loceklim skaidri saprotama. Svarīga ir prasme milzīgo informācijas apjomu analizēt, interpretēt un tādējādi pasargāt sevi no viltus ziņu potenciāli negatīvās ietekmes. Svarīgi atbalstīt vecāka gadagājuma cilvēkus un to labklājību, kā arī veicināt viņu piederības izjūtu sabiedrībai. Ļoti būtiski ir izskaust seniora pakļaušanos stereotīpam, ka līdz ar vecuma iestāšanos viņa nozīme sabiedrībā mazinās un vecuma dēļ nav vērts apgūt jaunas zināšanas un prasmes. Tieši pretēji – līdzcilvēku pienākums ir motivēt seniorus uzlabot savas zināšanas un justies piederīgiem. Svarīga ir vecākās paaudzes integrēšana sabiedrībā. Nepieciešama pastāvīga senioru medijpratības pilnveide, lai viņu zināšanas, prasmes un pārliecība par dzirdētās, lasītās, redzētās informācijas autentiskumu atbilstu laika prasībām. Medijpratības veicināšanai ir pozitīva ietekme arī uz senioru kognitīvajām spējām, prasmēm, zināšanu struktūru un dzīves kvalitāti.

⁶ Liepiņa, S. (1998). *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*. Rīga: RaKa, 27. lpp.

Kam jāpievērš uzmanība?

Gatavojoties uzrunāt senioru auditoriju, papildus viņu interešu izziņai, būtiski ņemt vērā arī ar senioru fiziskajām spējām saistītus aspektus. Tas ļaus saprast, vai konkrēto auditoriju labāk uzrunāt, piemēram, ar drukātu lasāmvielu vai audio un video materiālu palīdzību, organizēt nodarbību klātienē vai rīkot semināru tiešsaistē.

Aspekti, kuriem pievērst uzmanību, domājot, kā uzrunāt senioru:

DZIRDE. Līdz ar vecumu nereti pasliktinās dzirde. Ja plānojat izmantot video materiālus, noderīga būs titru izmantošana, kas ļaus senioram uztvert informāciju arī tad, ja radīsies problēma to saklausīt.

REAKCIJAS ĀTRUMS. Daļai senioru jaunas informācijas apstrādes process prasa krietni ilgāku laiku. Plānojot medijpratības pasākumus šai auditorijai, jārespektē izmaiņas reakcijas ātrumā un jāparedz, ka informācijas uztverei būs nepieciešams vairāk laika un, iespējams, atkārtota izskaidrošana. Seniorus nepieciešams uzrunāt regulāri, tas veicinās arī viņu kognitīvās spējas ikdienā.

ATMIŅA. Palielinoties cilvēka vecumam, samazinās viņa atmiņas kapacitāte. Medijpratību veicinoši pasākumi jāplāno ilgtermiņā, tādējādi nostiprinot seniora jauniegūtās zināšanas, tehnoloģiju lietošanas prasmes u. tml. Senioram palīdzēs kļūt medijpratīgākam arī daudzveidīgu komunikācijas materiālu (audio, video, drukas materiāli, lasāmviela tiešsaistē, semināri u. tml.) izmantošana.

REDZE. Gados vecāki cilvēki mēdz saskarties ar redzes problēmām. Tās ietekmē uztveri un arī komfortu informācijas ieguves procesā. Veidojot informatīvos materiālus senioriem, svarīgi pārdomāt, kādas krāsas izmantot – vai tās nebūs pārāk žilbinošas un neapgrūtinās vēstījuma uztveri, vai tekstā lietoto burtu izmērs būs pietiekami liels, vai sagatavotais teksts nebūs pārāk apjomīgs un nepārskatāms.

UZMANĪBA. Uzmanības noturēšana, nenoliedzami, ir izaicinājums, ar kuru mūsdienu informatīvajā vidē nākas saskarties ikvienam. Plānojot nodarbības vecāka gadagājuma cilvēkiem, svarīgi tās strukturēt vairākos īsos laika nogriežņos, tādējādi nodrošinot fokusu uz aktuālo tēmu katrā no tiem. Fokusējot uzmanību uz kaut ko konkrētu, seniors spēs vieglāk veikt tālākās kognitīvās darbības.⁷

Ko paturēt prātā, komunicējot ar senioru?

Ļoti svarīgs aspekts ir spēja saprast konkrēto senioru, uzzināt viņa intereses un vajadzības. Tas palīdzēs piemeklēt un nodrošināt visatbilstošākās komunikācijas metodes. Ir seniori, kuri jaunu informāciju un jaunas tehnoloģijas labprātāk uzkrāj un apgūst pašmācības ceļā. Šādiem indivīdiem svarīgi sniegt vadlīnijas un padomu, kur lūkoties pēc noderīgas un uzticamas informācijas viņus interesējošo prasmju apgūvē. Piemēram, norādīt uz atbilstošām saitēm internetā vai interaktīviem video materiāliem. Svarīgi arī, lai seniors zinātu, kur vērsties, ja viņam rodas jautājumi. Būtiski ir parūpēties par drošības sajūtas radīšanu un rosināt senioru nekautrēties vērsties pēc atbalsta vai uzdot jautājumus, ja tādi radušies.

⁷ Whitbourne, S. (2011). Adult development and aging: biopsychosocial perspectives, p. 125–126.

Sociāli aktīvie seniori labprāt apmeklē seminārus un apgūst jaunas zināšanas un prasmes plašākā lokā. Šiem senioriem svarīga ir savstarpējā komunikācija, sadarbība, viedokļu apmaiņa. Tādēļ semināros vai apmācībās svarīgi nodrošināt viņiem mijiedarbību savā starpā, piemēram, organizējot darbu grupās.

Pievēršoties vecāka gada gājuma cilvēku medijpratības veicināšanai, jāņem vērā, ka:

- ļoti lielu lomu ieņem **senioru vajadzības**, viņiem aktuālas tēmas un intereses. To apzināšana ir būtiska medijpratības pasākumu plānošanā un palīdz veidot šai auditorijai noderīgu un saistošu saturu;
- **ar vienu pedagoģisko pieeju nepietiek** – tā kā senioru auditorija ir segmentēta, jāspēj tai pielāgoties un nodrošināt atbilstošu pieeju katrai no atšķirīgajām grupām. To, cik segmentēta ir konkrētā auditorija, galvenokārt nosaka senioru atšķirīgais fiziskais, emocionālais, kā arī sociālais stāvoklis;
- darbs ar senioriem jāuztic **atvērtai, sirsnīgai, sociālai personai**, kura izprot vecākus cilvēkus, viņu vajadzības un spēj tās respektēt;
- medijpratības veicināšanas pasākumiem **jāstiprina senioru kognitīvās prasmes**;
- viens no būtiskākajiem principiem ir **sistemātiski un pastāvīgi turpināt darbu** ar senioriem – ar vienu lekciju, semināru, rakstu, kampaņas vēstījumu nepietiks, medijpratības veicināšanas procesam jābūt regulāram un rūpīgi pārdomātam;
- veiksmīgākai medijpratības veicināšanai ieteicama **starpnozaru sadarbība**.⁸

Seši padomi, plānojot senioru medijpratību veicinošas aktivitātes:

1. ATRODIET KOPĪGU VALODU

Plānojot izglītēt seniorus medijpratībā, svarīgi neaizmirst pašu senioru. Ir svarīgi uz klausīt viņu, ļaut izteikties, veidot dialogu. Uzdodiet senioram ikdienišķus jautājumus, apvaicājieties par viņa interesēm un hobijiem. Noskaidrojiet, kāda veida komunikācijas kanālus viņš ikdienā izmanto un kādā formātā pasniegta informācija viņam ir visērtāk uztverama. Tā jūs atradīsiet kopīgu valodu un raisīsiet uzticību. Medijpratības pilnveidei jābūt savstarpēji papildinošam procesam abām pusēm.

2. MAZĀK IR VAIRĀK

Rīkojot grupu nodarbības vai seminārus, kuros plānots iesaistīt vairākus dalībniekus, jāņem vērā, ka senioru spējas un intereses var būt atšķirīgas. Ieteikums – paredzēt tajās nelielu dalībnieku skaitu, lai katram būtu iespēja izteikties un vieglāk būtu izprast katra indivīda spējas un vajadzības.

3. PAAUDŽU SADARBĪBA

Lai ļautu senioriem justies piederīgiem plašākai sabiedrībai un veicinātu paaudžu sadarbību, medijpratību veicinošu pasākumu organizēšanā un plānošanā ir vērts iesaistīt arī jauniešus. Piemēram, jaunieši var būt senioru mentori jauno tehnoloģiju apguves apmācībās. Tāpat jauniešus var piesaistīt semināru vadīšanā, grupu darba organizēšanā, dodot iespēju viņiem likt lietā savas zināšanas un prasmes vecākās paaudzes uzrunāšanā, sniedzot tai atbalstu jaunu zināšanu apgūvē.

8 Rivinen, S. (2021). *Developing Media Literacy Geragogy for Older People through Design-based Research*, p. 85.

4. ĪSI, BET STRUKTURĒTI

Rīkojot senioriem paredzētus seminārus vai nodarbības, rūpīgi jāpārdomā to struktūra un ilgums. Vairāku stundu gari semināri, kuros runā tikai eksperti var neizrādīties gana efektīvi, ja mērķis ir veicināt senioru prasmes. Plānojot stundu vai divas garu semināru, svarīgi iekļaut iepazīšanās fāzi, kuras laikā auditoriju iesaista sarunā, viedokļu apmaiņā, pieredzes stāstos par plānoto nodarbības tēmu. Papildus eksperta sacītajam, lielu ieguvumu var dot arī darbs pāros, aicinot seniorus kopīgiem spēkiem atrisināt kādu uzdevumu vai rast atbildi uz konkrētu jautājumu. Tāpat, lai nodrošinātu atgriezenisko saiti un nostiprinātu senioru zināšanas, pasākuma dalībnieki jāaicina dalīties ar izrunāto, uzzināto. Pavisam noteikti nedrīkst aizmirst par atpūtas pauzi semināra vidū, kuras laikā seniori var iedzert kafiju, aprunāties savā starpā un sagatavoties nākamajam darba cēlienam.

5. MĒĢINIET, KAMĒR IZDODAS ATRAST ĪSTO PIEEJU

Lai uzrunātu senioru auditoriju, ar vienu metodi nebūs gana. Plānojot šai auditorijai paredzētas kampaņas, svarīgi tajās ietvert dažādu metožu kopumu. Piemēram, organizējot interneta lietošanas apmācības, var piedāvāt praktiskas grupu nodarbības klātienē; individuālās apmācības; rakstveidā sagatavotus praktiskus ieteikumus; rokasgrāmatu interneta lietošanas apguvei pašmācības ceļā u. tml. Papildus interneta lietošanas padomiem dalieties ar informāciju, kas paskaidro potenciālos riskus interneta vidē un kā no tiem izvairīties. Katram senioram jādod iespēja izvēlēties sev ērtāko un saprotamāko apguves metodi.

6. PARŪPĒJIETIES PAR TO, LAI SENIORS JŪTAS DROŠI

Organizējot senioriem pasākumus medijpratībā, jā rūpējas arī par to, lai vide, kurā tie notiek, būtu senioram patīkama un draudzīga. Patīkama un nepiespiesta atmosfēra rada seniorā pārliecību, ka konkrēto zināšanu apguve viņam nāks par labu. Pasākuma rīkotāja uzdevums ir ar cieņpilnu attieksmi rūpēties par senioru labsajūtu.

Izmantotā literatūra:

Liepiņa, S. (1998). *Gerontoloģijas psiholoģiskie aspekti*. Rīga: RaKa.

Rivinen, S. (2021). *Developing Media Literacy Geragogy for Older People through Design-based Research* [Doctoral dissertation]. Rovaniemi: University of Lapland.

Whitbourne, S. K., Whitbourne, S. B. (2011). *Adult development and aging: biopsychosocial perspectives*. Fourth edition. Hoboken, NJ: Wiley.

SENIORU KOPIENAS ATZIŅAS PAR INFORMĀCIJAS PRASMĒM

Ilona Bērziņa, Latvijas Senioru kopienu apvienības informācijas speciāliste

Kāpēc seniori uzķeras uz viltus ziņu "āķa"? Kāpēc cilvēki ar bagātu dzīves pieredzi notic dezinformācijai? Kā senioriem pasargāt sevi no dažāda līmeņa manipulatoriem un prast atšķirt viltus ziņas no patiesas un pārbaudītas informācijas? Šie bija daži no jautājumiem, ar kuriem Latvijas Senioru kopienu apvienība (LSKA) saskārās, gan 2021. gadā īstenojot Sabiedrības integrācijas fonda no valsts budžeta līdzekļiem finansēto projektu "Būsim vakcinēti un veseli!", gan diskutējot ar senioriem par medijpratības jautājumiem, gan vadot senioru apmācības par finanšu drošību internetā.

Tuvāk iepazīstot senioru auditoriju, radās labāka izpratne par iepriekš uzdotajiem jautājumiem, ļaujot izdarīt arī vairākus secinājumus.

Seniori uzķeras uz viltus ziņu makšķeres tāpēc, ka:

- nekritiski izturas pret rakstītu informāciju;
- ietekmējas no sensacionāliem, skaļiem virsrakstiem;
- vairāk uzticas ģimenes locekļu, paziņu un kaimiņu teiktajam;
- nemēdz pārbaudīt iegūto informāciju un salīdzināt to ar citiem informācijas avotiem;
- nereti neatšķir propagandu no patiesas informācijas.

Viens no galvenajiem identificētajiem iemesliem, kādēļ gados vecāki cilvēki notic viltus ziņām, ir viņu labticība. Seniori gluži vienkārši nespēj iedomāties, ka publiskajā telpā publicēta ziņa varētu būt nepatiesa, bet interneta portālos un sociālajos tīklos publicētie video – safabricēti atbilstoši kāda interesēm. Īpaši skaudri tas izgaismojās Covid-19 pandēmijas laikā, kad daudzi seniori viltus ziņu ietekmē nolēma nevakcinēties. Tā kā ar veselību saistīti jautājumi senioriem ir īpaši būtiski, šī ir viena no jomām, kurā ar maldinošu vai nepatiesu informāciju viņiem nākas saskarties visbiežāk.

Covid-19 pandēmijas laikā seniori nekritiski uztvēra ar to saistītu informāciju tāpēc, ka:

- ir labticīgi un savā iepriekšējā pieredzē nav sastapušies ar viltus ziņām;
- labprāt tic informācijai, kurā pausts viņiem emocionāli tuvs viedoklis;
- viņu uzmanību piesaista ārzemju "pētījumi", kuros apgalvots, ka "patiesība tiek slēpta" un pandēmija ir tikai afēra. Vietnes vai informācijas avota uzticamība šaubas neraisa;
- netic, ka sabiedrībā labi pazīstamas personas – Covid-19 un vakcinācijas noliedzēji – varētu publiski melot.

Lai arī sociālie tīkli nav senioru iecienītākais informācijas iegūšanas avots, tomēr ar tajos sastopamo saturu viņus mēdz iepazīstināt apkārtējie – tuvinieki, draugi, paziņas. Tādējādi arī vecāka gadagājuma ļaudis vismaz "viena tante teica" līmenī tiek informēti par globālajā tīmeklī kļūstošajām "sensācijām". To iespaidā daļai senioru nostiprinājās viedoklis, ka nav jēgas vakcinēties pret "valdības izdomāto kovidu", jo "no blaknēm var nomirt ātrāk, nekā no kovidā", "vakcīnās ir čipi, ar kuriem mūs visus pārvērtīs par biorobotiem" un tamlīdzīgām "patiesībām". Kādēļ rodas ticība šādiem nepamatotiem un absurdiem apgalvojumiem? Viens no būtiskākajiem iemesliem ir senioru nekritiskā attieksme pret viņu pašu nostājai emocionāli tuvu viedokli. Apgalvojums "kovidā nav" daudziem vecāka gadagājuma cilvēkiem ļāva palikt savā iluzorajā komforta zonā. Sarunās ar LSKA vairāki seniori atsaucās uz paziņu, ģimenes locekļu atstāstīto, retāk uz internetā pašu atrasto informāciju par "ārzemju zinātnieku pētījumiem", kuros apgalvots, ka "nekādas pandēmijas nav". Lielu kaitējumu nodarīja sabiedrībā pazīstamu cilvēku, arī dažu politiķu, nostāšanās Covid-19 noliedzēju un vakcinācijas pretinieku pozīcijās.

Seniori iespaidojas arī no skaļiem, šokējošiem un emocionāliem virsrakstiem. Ja tie sakrīt ar paša seniora pārliecību, tad šāda dezinformācija tiek uztverta kā neapstrīdama patiesība un kā "ziņa no uzticamiem avotiem" tiražēta tālāk. Pārstāstot to citiem, cilvēks pats neapzinās, ka dalās ar viltus ziņu. Savukārt, kad seniors kaut kur internetā vai sociālajos tīklos jau lasītu ziņu atkārtoti dzird no paziņām, kaimiņiem vai kur citur, pārliecība, ka tā tas tiešām arī ir, viņā nostiprinās vēl vairāk.

Pret viltus ziņām var cīnīties tikai ar patiesību. LSKA:

- sagatavoja un visos Latvijas reģionos izplatīja informatīvo biļetenu "Būsim vakcinēti un veseli!"⁹;
- informācijas sniegšanai piesaistīja Latvijā pazīstamus, senioru vidē autoritāti ieguvušus mediķus;
- informāciju sniedza īsā, vienkāršā un saprotamā formā;
- deva iespēju pārliecināties par informācijas avota uzticamību.

Ļoti nozīmīgs instruments cīņai ar viltus ziņām ir komunikācija ar cilvēkiem, kuru viedoklis senioriem ir būtisks un ar kuriem viņi sastopas un komunicē ikdienā. Tādēļ svarīgi ar gados vecākiem cilvēkiem par viņus satraucošiem jautājumiem izrunāties arī ārpus ģimenes un paziņu loka, piemēram, senioru biedrības pasākumā, bibliotēkā pie grāmatu nodošanas galda vai ģimenes ārsta praksē. LSKA gūta pozitīva pieredze, rīkojot senioru tikšanās ar dažādu nozaru pārstāvjiem "Sarunu klubā". Piemēram, par vecāka gadagājuma cilvēkiem aktuālajiem veselības jautājumiem stāstīja Veselības

9 LSKA informatīvais izdevums "Būsim vakcinēti un veseli!". <https://www.lskapvieniba.lv/lv/allcategories-lv-lv/82-aktualitates/199-lska-izdevusi-informativo-izdevumu-busim-vakcineri-un-veseli> [Skatīts 27.12.2022]

ministrijas pārstāvji un Slimību profilakses un kontroles centra speciālisti. Šādas tikšanās ir ļoti iedarbīgs veids, kā senioriem palīdzēt nenokļūt viltus ziņu slazdos.

No propagandas slazdiem var glābt tikai patiesa informācija. LSKA secinājumi sarunās ar senioriem:

- propaganda mēdz aizstāt patiesību ar konkrētajai iedzīvotāju grupai patīkamiem vārdiem un solījumiem;
- propaganda turas pie principa: ja melot, tad pēc iespējas nekaunīgāk. Cilvēks vienkārši nespēj noticēt, ka meli var būt tik lieli un tik plaši izplatīti;
- propaganda mēdz izraut faktus no konteksta. Vienīgais veids, kā sevi pasargāt no viltus informācijas, ir pārbaudīt konkrēto faktu vairākos avotos;
- propaganda mēdz manipulēt ar informācijas avotiem, nereti sagrozot sabiedrībā autoritatīvu personu vai organizāciju pausto, tajā skaitā "pierakstot" tiem frāzes, kuras viņi nekad nav teikuši;
- propagandai raksturīga arī vēstures viltošana, pasūtot pseidovēsturiskas grāmatas, publikācijas, kinofilmas un reklamējot pseidovēsturnieku pausto.

Pēc Krievijas sāktā agresīvā kara Ukrainā Krievijas propagandisti cenšas uzspiest savus melus un naratīvu dažādās interneta vietnēs, sociālajos tīklos, kā arī, izmantojot komentēšanas iespēju pie rakstiem. LSKA pastāvīgi informē seniorus, ka propaganda nav tikai klaja aģitācija. Tās ieroči kļuvuši daudz rafinētāki. Ievērojama daļa senioru jau apguvuši interneta sniegtās iespējas informācijas meklēšanā, daļa no viņiem digitālās prasmes vēl apgūst. Diemžēl viltus ziņu un dezinformācijas izplatītājiem sociālie tīkli attiecībā uz gados vecāku cilvēku auditoriju ir īsta "zelta ādare". Senioriem grūti noticēt, ka arī video tiešraides internetā var būt safabricētas un maldinošas, bet tajos izmantotās ainas – piemeklētas no notikumiem citos pasaules reģionos un senākos laikos. Vecāki cilvēki nereti neizprot, ka "eksperti", kuri publiski pauž kādu noteikti viedokli par sabiedrībai nozīmīgām norisēm, var būt apmaksāti aktieri vai noteiktu interešu pārstāvji.

Vecāka gadagājuma cilvēkiem nepieciešams regulāri skaidrot un atgādināt Kultūras ministrijas rekomendētos piecus medijpratības soļus¹⁰:

1. Pārliecinies, kāds ir ziņas vēstījums. Vai tas nav pārāk emocionāls, pārspīlēts, sensacionāls?
2. Pārliecinies par ziņas avotu! Vai tā ir par attiecīgo jomu atbildīgā iestāde, uzticams medijs, vai arī baumas?
3. Izpēti ziņas saturu! Vai teikumu uzbūve, izmantotie attēli un video nerada šaubas?
4. Veido savu uzticamo mediju sarakstu! Iekļauj tajā atbildīgās valsts iestādes un medijus, kuri sevi pierādījuši kā objektīvus informācijas līdzekļus.
5. Neklusē, ja atpazīsti dezinformāciju!

¹⁰ Kultūras ministrija uzsāk informatīvo kampaņu senioru medijpratības veicināšanai. Skatīts: <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/kulturas-ministrija-uzsak-informativu-kampanu-senioru-medijpratibas-veicinasanai> [Skatīts 27.12.2022]

Viltus ziņas skar praktiski visas mūsu dzīves jomas. Senioru izvēli visdažādākajos jautājumos lielā mērā ietekmē:

- ģimenes locekļu, kaimiņu, draugu un paziņu viedoklis par konkrēto jautājumu;
- dažādos interneta resursos rodamā informācija;
- informācija par sabiedrībā pazīstamu cilvēku, tai skaitā politiķu, teikto un darīto;
- noticešana senioriem iepriekš nepazīstamu "ekspertu" sacītajam;
- paļaušanās uz telemārketiņa speciālistu ieteikumiem, kuru iespaidā seniori bieži veic nevajadzīgus pirkumus.

Nereti senioriem pašu pieredzē nākas pārliecināties, ka iekrituši krāpnieku un dezinformācijas tīklos. Gados vecāki cilvēki visbiežāk mēdz "iekrist" uz vēstījumiem par dažādiem brīnumpulverīšiem, uztura bagātinātājiem, supervitamīniem u. tml., kuri "ātri vien ļaus atgūt veselību". Šādu "brīnumlīdzekļu" reklāmas baneri sastopami pat cienījamos interneta portālos. To reklamēšanai nereti izmanto sabiedrībā pazīstamu cilvēku fotogrāfijas, un vēstījums tiek pausts it kā viņu vārdā. Eksperta lomā tiek minēts kāds it kā prestižas ārvalstu klīnikas ārsts vai zinātnieks, bet komentāros lasāmas sajūsminātu lietotāju atsauksmes. Taču šīs lapas parasti ir viltojums. Sabiedrībā pazīstamo cilvēku fotogrāfijas ir zagtas, prestižā klīnika un slavenais zinātnieks nemaz neeksistē, arī lietotāju atsauksmes nav īstas. Lai arī sabiedrība par šo krāpšanas veidu tiek pastāvīgi informēta, tomēr daudzi seniori turpina noticēt, pārskaita prasīto naudu, un ar to viss beidzas – ne naudas, ne zāļu.

LSKA senioriem iesaka pirms iekārotā medikamenta iegādes konsultēties ar savu ģimenes ārstu; pārbaudīt, vai ieteiktais līdzeklis ir iekļauts Zāļu reģistrā www.zva.gov.lv vai Uztura bagātinātāju reģistrā www.pvd.gov.lv. Reklamētā brīnumlīdzekļa pārbaudei seniors var lūgt ģimenes locekļu, paziņu, kaimiņu, kā arī bibliotēkas darbinieku palīdzību. Tāpat padomu var pajautāt jebkurā aptiekā.

Arī negaidīti bagātības solījumi ir viltus ziņas:

- e-pastā saņemts paziņojums par laimestu, kas vinnēts pēc nejaušības principa organizētā loterijā;
- e-pastā saņemta ziņa par negaidītu mantojumu;
- tā saucamās "Nigērijas vēstules", kas sola miljonus par starpniecību;
- e-pastā saņemts aicinājums atgūt krāpnieku izmānītos līdzekļus.

2022. gada vasarā vien LSKA no senioriem saņēmusi pārdesmit ziņojumus par e-pasta vēstulēm, kurās rakstīts, ka, piemēram, "Starptautiskais Valūtas fonds izmaksā kompensāciju visiem krāpniecības upuriem, un jūsu vārds tika atrasts krāpniecības upuru sarakstā" vai arī "Šo e-pasta paziņojumu saņemat tieši no Āfrikas Savienības (ĀS) biroja Togo Republikas Krāpšanas apkarošanas komitejas komandas sadarbībā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) dežūrpunktu Lomē-Togo, P-4 pakāpe. AF/RP/RDBCPN/SHS/0001". Vēstulēs minētais "kompensācijas" apjoms parasti ir ievērojams, un, tā kā praktiski visos šajos e-pastos uzsvērts, ka nauda atgūta pēc krāpnieku aizturēšanas, pastāv iespēja, ka vēstījums sasniegs cilvēku, kurš tiešām cietis no telefonkrāpnieku vai internetkrāpnieku darbošanās un noticēs tajā teiktajam. LSKA interneta vietnē www.lskapvieniba.lv publicēts brīdinājums senioriem būt uzmanīgiem un nekļūt par šādu viltus paziņojumu upuriem. Neviena banka, kur

nu vēl Apvienoto Nāciju Organizācija vai Starptautiskais Valūtas fonds, nekad, ne pie kādiem apstākļiem nevienam šādu e-pastu nesūtīs. Jau pati šo visiem zināmo organizāciju piesaukšana, kas domāta uzticamības iespaida radīšanai, liecina par viltus ziņu un krāpšanu. Īpaša uzmanība jāpievērš šādu ziņu sūtītāja adresei. E-pasta adrese, no kuras sūtīts krāpnieciskais ziņojums, nereti ir privātā “@gmail.com” adrese.

LSKA rīkotajās meistarklasēs par finanšu drošību internetā ir iekļauti jautājumi, kas var kalpot par iedvesmas avotu arī nodarbībām bibliotēkās:

- drošības noteikumi internetbankā un viltotu bankas vietņu atpazīšana;
- kas jāzina par Smart-ID un drošību;
- kā droši iepirkties internetveikalos;
- kādas pazīmes liecina, ka zvana krāpnieki;
- kā neuzķerties uz krāpnieku āķa internetā.

Lai arī Valsts policija regulāri brīdina par krāpnieku aktivitātēm, LSKA pieredze liecina, ka daudzi seniori šīs publikācijas nav pamanījuši vai arī, saņemot zvanu it kā no bankas darbinieka, satraukumā piemirst par piesardzību un atklāj krāpniekiem prasītos datus. Vienīgās “zāles” pret šāda veida viltus ziņām ir pēc iespējas biežāk informēt par krāpnieku aktivitātēm un to, kā šādas viltus ziņas atpazīt. Ņemot vērā dažādu jaunu informācijas kanālu straujo pieaugumu, medijpratība ir viena no senioriem vitāli nepieciešamām prasmēm. Jāpatur prātā, ka viltus ziņu izplatītāji, mums naidīgas varas propagandisti un krāpnieki nesnauž, bet izdomā arvien jaunus paņēmienus mūsu “smadzeņu skalošanai”. Tādēļ, seniori, esiet uzmanīgi un, pirms uzticaties, noteikti pārbaudiet, cik uzticams un drošs ir jūsu informācijas avots!

AR VIEDUMU MEDIJPRATĪBĀ

Emīls Rotgalvis, LNB medijpratības nozares eksperts

Lai veicinātu senioru medijpratību, LNB Bibliotēku attīstības centrs aicina iedvesmoties no 2022. gada vasarā pilotprojektā “Ar viedumu medijpratībā” izstrādātās metodikas. Tā paredzēta klātienē pasākumiem bibliotēkās, iesaistot gan vietējo senioru kopienu, gan bibliotekārus. Senioriem tas būs vērtīgi pavadīts laiks bibliotēkā, savukārt bibliotekāram – iespēja atrast jaunus saskares punktus ar vietējiem lasītājiem.

Seminārs sastāv no divām daļām, katra vienas stundas garumā. Starp abām sadaļām paredzēts 30 minūšu pārtraukums. Semināra vēlamā auditorija ir līdz 30 dalībniekiem klātienē, lai varētu nodrošināt ne vien aktīvu, bet arī kontrolētu diskusijas sadaļas gaitu.

Pirmo daļu veido izziņošs seminārs, kurā ietvertas trīs 20 minūšu garas prezentācijas:

- Bibliotēku nozares pārstāvis iepazīstina seniorus ar bibliotēkas un medijpratības ciešo saistību, pastāsta par jaunākajām tendencēm, noderīgiem resursiem un sniedz vienkāršus, vērtīgus padomus, kā neuzķerties uz dezinformācijas, krāpnieciskiem ziņojumiem vai līdzcilvēku izplatītām baumām jeb misinformācijas. Priekšlasījuma autoram jāorientējas medijpratības tēmā, jāspēj iepazīstināt ar jaunākajām tendencēm un noderīgiem resursiem.
- Seminārā piedalās kāds reģionālā medija pārstāvis – redaktors vai žurnālists. Tā ir iespēja piesaistīt lielāku klausītāju loku, jo seniori parasti ir aktīvākie reģionālo mediju lasītāji, klausītāji vai skatītāji. Savā prezentācijā šis lektors var sniegt padziļinātu ieskatu mediju darbā, ētikas kodeksa nozīmīgumā, sniegt nozares profesionāļa padomus, kā novērtēt informācijas kvalitāti.
- Visbeidzot svarīgi, ka ar prezentāciju par senioru medijpratību piedalās kādas senioru organizācijas pārstāvis. Tas nodrošinās, ka auditorija jutīsies saprasta, jo var ieklausīties kādā, kas vislabāk pazīst viņiem aktuālas problēmas. Vienlaikus tā ir arī iespēja senioru organizācijām, piemēram, reģionālām biedrībām, pastāstīt par savu darbību un popularizēt savas aktivitātes.

Semināra otrā daļa paredzēta atvērtaī diskusijai starp lektoriem, senioriem un bibliotekāriem par medijpratības jautājumiem. Lai rosinātu un iedrošinātu seniorus dalīties ar savu viedokli, ieteicams iepriekš sagatavot jautājumus, kas būtu aktuāli visiem dalībniekiem. Pilotprojekta gaitā diskusijās tika vaicāts, vai senioriem sanācis uzķerties uz viltus ziņām un krāpnieciskiem ziņojumiem; kā viņi izvēlas uzticamus medijus; kādus pasākumus apmeklē bibliotēkā; kādas, viņuprāt, ir senioru medijpratības stiprās un vājās puses; kā uzrunāt mazāk aktīvos un ko viņi paši sagaida no medijpratības pasākumiem.

Ieskats atziņās, kas izteiktas pilotprojekta diskusijās par medijpratību:

— “
Senioriem noteikti vajag izvērtēt to, kādas diskusijas tie skatās pa televizoru. Skatoties Krievijas propagandas kanālus, kur tikai klieudz skaļas frāzes, nevar iegūt nekādu izpratni par realitāti. Tāpat esmu novērojis, ka YouTube ir daudz nepatiesības izplatītāju, arī tur jābūt uzmanīgam.

Seniors no Dobeles

— “
Uzskatu, ka svarīgi, tāpat kā veidojam savu uzticamo mediju sarakstu, senioriem veidot arī uzticamo politiķu sarakstu. Ja kritiski domājam, zinām “savas” partijas stiprās un vājās puses, vērtējam vai tā nav mūs pievilusi, tad, domāju, ka arī vēlēšanās nevaram kļūdīties.

Seniors no Dobeles

— “
Ne vienmēr medijpratības un digitālo prasmju attīstīšana senioriem prasa lielus pasākumus. Dažreiz tie var būt vienkārši ikdienas atgādinājumi, piemēram, ziņa uz bibliotēkas datora darbvirsmas par to, ka atgādinām atslēgties no apmeklētajām interneta vietnēm pirms beidzam darbu.

Bibliotekāre no Madonas

— “
Svarīgi, ka seniori sarunājas par saņemtiem krāpniecības ziņojumiem arī savā starpā. Tā var brīdināt citus un pasargāt no nesagatavotības, kad tiek saņemts zvans vai vēstule.

Bibliotekāre no Tukuma

— “
Senioru aktivitāte nereti izriet no tā, cik aktīvi viņi ir bijuši savā jaunībā. Ja cilvēks nav bijis aktīvs savas dzīves pirmajā pusē, maz ticams, ka viņš pēkšņi būs ļoti aktīvs pasākumu apmeklētājs arī vēlāk. Tur arī rodas tā grūti sasniedzamā sabiedrības daļa.

Lilita Kalnāja,
Latvijas Senioru kopienu apvienības
priekšsēdētājas vietniece

— “
Vecmāmiņa, nopērkot avīzi, samaksās arī par ziņu, kuru izlasīs, piemēram, mazbērni. Vidēji katrai avīzei ir pieci lasītāji.

Gaitis Grūtups,
Zemgales Ziņas žurnālists

— “
Noteikti jāveicina bibliotēku un mazo reģionu kultūras centru sadarbība medijpratības veicināšanā. Zinām, ka arī tajos darbojas jaudīgi “universālie kareivji”, kas var palīdzēt šīs prasmes pilnveidē.

Liena Trēde, Neatkarīgās Tukuma ziņas žurnāliste

— “
Domāju, ka noderīga varētu būt kādreiz sarīkota tāda nodarbība, kur mūs, seniorus, iepazīstina ar jauniešu izmantotajiem sociālajiem tīkliem un to, ko tur var darīt. Tas palīdzētu saziņā ar bērniem un mazbērniem.

Seniore no Tukuma

— “
Manuprāt, seniorus var mulsināt tādi termini kā “medijpratība”, “dezinformācija”. Noteikti der padomāt, kā nesabaidīt klausītājus ar lieliem vārdiem, runāt vairāk par pazīstamo.

Seniore no Madonas

— “
Vērtīga iespēja, ko izmantojam gan mēs, gan iesakām citām bibliotēkām izmantot, uzrunājot seniorus, ir iesaistīšanās tematiskajās nedēļās – Digitālajā nedēļā un Medijpratības un informācijpratības nedēļā.

Bibliotekāre no Dobeles

— “
Ļoti sarežģīts uzdevums, plānojot pasākumus, ir paredzēt, kas auditoriju interesēs. Ar interesantu piedāvājumu var sasniegt arī mazāk aktīvos seniorus, taču tam seko izaicinājums noturēt interesi.

Bibliotekāre no Dobeles

— “
Manā pieredzē krāpniekus samulsina miers un jautājumi. Ja neļaujas viņu prasībām, ātri vien parādās gan viņu patiesā daba, gan nodomi.

Seniore no Tukuma

NODERĪGI RESURSI SENIORIEM UN BIBLIOTEKĀRIEM

Atmaskots: dezinformācijas vēstījumu faktu pārbaude un pētnieciski raksti: Ziņu portāla DELFI projekts. Ziņu portāls DELFI.

Pieejams: www.delfi.lv/atmaskots

Bambals, Rihards (red.) Rokasgrāmata pret dezinformāciju: atpazīt un pretoties: tiešsaistes resurss. Rīga: Valsts kanceleja, 2022.

Pieejams: <https://ej.uz/rokasgramatadezinformacija>

CERT.LV kiberlaikapstākļi: Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu novēršanas institūcijas ikmēneša apkopojums par aktuālajiem krāpniecības ziņojumiem, izplatītām ļaunatūrām. Informācijas tehnoloģiju drošības incidentu novēršanas institūcijas CERT.LV tīmekļvietne.

Pieejams: www.cert.lv/lv/zinas

Digitālās drošības ceļvedis. Latvijas tehnoloģiju un izklaides pakalpojumu uzņēmuma TET tīmekļvietne.

Pieejams: www.tet.lv/vairak/digitala-drosiba

Faktomāts: ziņu un sabiedrībā izskanējušu viedokļu faktu pārbaude: Ziņu portāla TVNET sadaļa. Ziņu portāls TVNET.

Pieejams: www.tvnet.lv/term/675682/faktomats

Globālās attīstības un izglītības organizācija IREX. "Very Verified": interaktīvs bezmaksas tiešsaistes kurss medijpratībā.

Pieejams: www.veryverified.eu/lv/home-latviesu-valoda/

Ločmele, Klinta. Ceļazīmes mediju lietošanā: medijpratības rokasgrāmata bibliotekāriem: tiešsaistes resurss. Rīga: Dace Melbārde, 2021.

Pieejams: <https://ej.uz/celazimesmedijos>

Ločmele, Klinta. Datpratība ikdienai - viegli lasāms izglītojošs materiāls par datu un statistikas izvērtēšanu: tiešsaistes resurss. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2022.

Pieejams: <https://ej.uz/datpratibaikdienai>

Medijpratība: Latvijas Bibliotēku portāla sadaļa. Latvijas Bibliotēku portāls.

Pieejams: <https://www.biblioteka.lv/category/medijpratiba/>

Melu detektors: ziņu un sabiedrībā izskanējušu viedokļu faktu pārbaude: Ziņu portāla LSM.lv sadaļa. Ziņu portāls LSM.lv.

Pieejams: www.lsm.lv/temas/melu-detektors/

Pirante, Endija. Daži vērtīgi padomi, kurus senioriem atcerēties ikdienā.

Pieejams: www.seniorumedijpratiba.lv